

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

Warszawa, 4 października 2017

Adam Bodnar

IX.517.3085.2016.MK

**Pan
Zbigniew Ziobro
Minister Sprawiedliwości
Prokurator Generalny**

W Biurze Rzecznika Praw Obywatelskich wciąż podejmujemy działania ukierunkowane na poszukiwanie skutecznych sposobów ograniczenia zjawiska przemocy wobec kobiet i przemocy w rodzinie. Ważnym aspektem tych działań są kwestie dotyczące postępowania ze sprawcami takich czynów. Problemy te sygnalizowałem Panu Ministrowi w wystąpieniu z dnia 13 kwietnia 2017 r.

Reakcja państwa wobec sprawcy przemocy skoncentrowana jest w znacznej mierze na jego ukaraniu. Sam fakt skazania sprawcy przemocy nie powoduje jednak, że w jego zachowaniu nastąpi skuteczna zmiana. Nawet zastosowanie kary, w tym tej najdolegliwszej - izolacji penitencjarnej, najczęściej nie wpływa na zmianę jego przekonań i zachowań. Uznając ten fakt, do praktyki postępowania ze sprawcami przemocy w rodzinie wprowadzono stosowanie oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych, których celem jest wyposażenie tych osób w umiejętności społeczne pozwalające na rozwiązywanie problemów bez uciekania się do przemocy.

Obowiązujące przepisy sytuują oddziaływania korekcyjno-edukacyjne w gamie obowiązków probacyjnych. Sąd może orzec o obowiązku uczestnictwa w oddziaływaniach korekcyjno-edukacyjnych w przypadku zastosowania warunkowego umorzenia postępowania karnego, zawieszenia wykonania kary, orzeczenia kary ograniczenia wolności lub środka karnego, a także stosując warunkowe przedterminowe zwolnienie. Nałożenie

przez sąd takiego obowiązku nie jest obligatoryjne, przepisy przewidują fakultatywność w zakresie tych rozstrzygnięć. Statystyki pokazują, że w postępowaniu karnym liczba orzeczonych przez sądy obowiązków jest znikoma w stosunku do liczby skazań za przestępstwo znęcania, zaś w postępowaniu wykonawczym maleje w stosunku do liczby wniosków składanych w tym przedmiocie przez dyrektorów zakładów karnych w toku postępowania o udzielenie warunkowego przedterminowego zwolnienia sprawcom przestępstw z użyciem przemocy.

Na potrzebę zintensyfikowania oddziaływań wobec sprawców przemocy w rodzinie wskazywałem we wspomnianym wystąpieniu z dnia 13 kwietnia 2017 r. Proponując działania, których podjęcie mogłoby przyczynić się do zwiększenia efektywności tych oddziaływań, jako zasadniczy postulat wskazywałem zwiększenie udziału sprawców przemocy w programach korekcyjno-edukacyjnych poprzez częstsze orzekanie przez sądy tego obowiązku. W odpowiedzi udzielonej pismem z dnia 18 maja 2017 r. Sekretarz Stanu pan Patryk Jaki zgodził się, że niewielka liczba orzeczeń sądów o obowiązku uczestnictwa skazanych w programach korekcyjno-edukacyjnych istotnie zwraca uwagę. Nie podał jednak informacji o podjęciu w Ministerstwie Sprawiedliwości konkretnych działań w celu zmiany tego stanu rzeczy. W odpowiedzi podkreślono natomiast, że Służba Więzienna realizuje zadania przypisane Ministrowi Sprawiedliwości w Krajowym Programie Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie poprzez organizację oddziaływań edukacyjno-korekcyjnych, terapeutycznych, psychokorekcyjnych oraz edukacyjno-profilaktycznych. Powyższe przedsięwzięcia kierowane wobec skazanych sprawców przemocy domowej mają na celu zmniejszanie zachowań związanych ze stosowaniem przemocy. Wskazano także, że zagadnienie wywierania wpływu na sprawców przestępstw przeciwko rodzinie w wyniku nakładania obowiązku uczestnictwa w oddziaływaniach korekcyjno-edukacyjnych było poruszane w trakcie licznych szkoleń realizowanych przez Krajową Szkołę Sądownictwa i Prokuratury (KSSiP).

Podtrzymując swój postulat chciałbym zwrócić uwagę, że na przydatność programów korekcyjno-edukacyjnych w oddziaływaniach prowadzonych wobec sprawców przemocy wskazują wyniki badań. W Raporcie z badania ogólnopolskiego zrealizowanego na

zamówienie Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej¹ podano, iż 67% sprawców biorących udział w programie korekcyjno-edukacyjnym deklaroowało, że w czasie jego trwania zaprzestało stosowania przemocy i tylko 1% respondentów przyznał, że stosował przemoc wielokrotnie. Z osób, które już uprzednio uczestniczyły w takich programach, 12% podało, że po zakończeniu uczestnictwa w programie nie stosowało przemocy przez dłużej niż rok, a 34% - że zupełnie zaprzestały jej stosowania. Jednocześnie wśród osób prowadzących oddziaływania korekcyjno-edukacyjne 94% było zdania, że realizowane przez nich programy są skuteczne - powodują zmiany w zachowaniu ich uczestników.

W ostatnim czasie opublikowane zostały także wyniki przeprowadzonych w latach 2014-2016 w Instytucie Wymiaru Sprawiedliwości szeroko zakrojonych badań, dotyczących problematyki orzecznictwa oraz stosowania środków korekcyjno-edukacyjnych dla sprawców przestępstw². Stanowią one próbę ewaluacji tych programów, przeprowadzoną po ok. dziesięcioletnim okresie obowiązywania regulacji. Obejmują ocenę efektywności programów stosowanych w zakładach karnych wobec sprawców przestępstw popełnionych z użyciem przemocy oraz analizę problematyki orzekania i realizowania środka probacyjnego w postaci obowiązku uczestnictwa w programie korekcyjno-edukacyjnym w warunkach wolnościowych.

Generalny wniosek, jaki został przedstawiony w oparciu o wyniki poszczególnych projektów badawczych, to przekonanie badaczy o dużej wartości realizowanych programów korekcyjno-edukacyjnych. Badania wykazały m. in. pozytywny wpływ na uczestników prezentujących zachowania agresywne i impulsywne, którzy po ukończeniu programu potrafią w większym stopniu kontrolować swoje agresywne zachowania. Zaobserwowano pozytywne zmiany jakościowe w zakresie poszerzenia przez uczestników wiedzy na temat przemocy i mechanizmów jej stosowania oraz zdobycia umiejętności komunikowania się i rozwiązywania konfliktów w rodzinie bez stosowania przemocy. W konkluzji stwierdza się, iż oddziaływania korekcyjno-edukacyjne przynoszą pozytywne efekty, toteż mogą i powinny być stosowane do znacznie większej liczby sprawców niż obecnie.

¹ Diagnoza dotycząca osób stosujących przemoc w rodzinie: badanie uczestników programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych. Ogólnopolskie badanie profesjonalistów realizujących programy oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie, Wyniki badań: MillwardBrown SMG/KRC dla Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej - ogólnopolska diagnoza dotycząca osób stosujących przemoc w rodzinie.

² B. Czarnecka-Działuk, K. Drapała, P. Ostaszewski, A. Więcek-Durańska, D. Wójcik, W poszukiwaniu skutecznej reakcji na przestępczość. Programy korekcyjno-edukacyjne, Warszawa 2017.

Wyniki przywołanych badań wskazują, że programy korekcyjno-edukacyjne mogą stanowić narzędzie umożliwiające skuteczne oddziaływanie na sprawców przemocy w rodzinie, ukierunkowane na eliminowanie zachowań przemocowych.

Jak to już zostało powiedziane, obecnie obowiązujące przepisy zakładają stosowanie oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych tylko do tych sprawców, wobec których zastosowano w postępowaniu karnym środki o charakterze probacyjnym, przy czym orzekanie przez sąd tego obowiązku jest fakultatywne. Przepisy nie przewidują możliwości nałożenia obowiązku uczestnictwa w programie korekcyjno-edukacyjnym wobec sprawców skazanych na bezwzględną karę pozbawienia wolności. Do osób tych może zostać skierowana oferta Służby Więziennej objęcia stosownymi oddziaływaniami podczas odbywania kary, w ramach indywidualnego programu resocjalizacyjnego, jednak należy pamiętać, że skazany nie musi z tej oferty skorzystać. Poddanie się szeroko rozumianym oddziaływaniom resocjalizacyjnym jest prawem skazanego, a nie jego obowiązkiem, może więc odmówić uczestnictwa w programie. Jeżeli odbędzie karę w całości - nie zostanie mu udzielone warunkowe przedterminowe zwolnienie - opuści zakład karny nie będąc poddany oddziaływaniom w zakresie korekcji zachowań i nie będąc zobowiązany do poddania się im w przyszłości. Tak więc w potencjalnie bardziej drastycznych przypadkach stosowania przemocy przez sprawcę (kiedy sąd uznaje, że środek probacyjny nie będzie wystarczający i orzeka bezwzględną karę pozbawienia wolności), może on nie zostać poddany żadnym oddziaływaniom korekcyjnym.

Przedstawione okoliczności przemawiają w mojej ocenie za modyfikacją obowiązujących rozwiązań prawnych. W świetle pozytywnej oceny efektywności oddziaływania programów korekcyjno-edukacyjnych na sprawców oraz mając na uwadze niepokojąco rzadkie sięganie przez sędziów po ten środek, zachodzi w moim przekonaniu potrzeba przyjęcia jako zasady kierowania wszystkich sprawców przemocy w rodzinie do uczestnictwa w programach korekcyjno-edukacyjnych. W przypadku stosowania środków probacyjnych należy wprowadzić obligatoryjność nakładania obowiązku uczestnictwa w programie (dopuszczając możliwość odstąpienia od jego zastosowania jedynie w szczególnie uzasadnionych przypadkach). Analogiczne rozwiązanie powinno być zastosowane wobec sprawców skazanych na karę pozbawienia wolności bez zawieszenia jej wykonania. W tym celu potrzebne byłoby rozważenie wprowadzenia nakazu uczestnictwa

w programie korekcyjno-edukacyjnym i zobowiązanie sądu do orzekania tego środka w każdym przypadku skazania sprawcy przemocy w rodzinie na bezwzględną karę pozbawienia wolności. Zapobiegłoby to unikaniu przez sprawców najpoważniejszych przestępstw przeciwko rodzinie, popełnionych z użyciem przemocy, objęcia oddziaływaniami skierowanymi na eliminację zachowań przemocowych.

Przyjęcie zaproponowanych rozwiązań w sposób znaczący wpłynęłoby na zwiększenie zakresu oddziaływania na osoby stosujące przemoc, zwiększając tym samym szanse przeciwdziałania temu zjawisku. „Pomoc sprawcy przemocy to pomoc jego ofierze” - ten pogląd wyrażony przez autorów przywołanej publikacji IWS trafnie wskazuje, w jakim kierunku państwo powinno prowadzić swoje działania. Wyniki badań przekonują, że oddziaływanie na sprawców poprzez zmianę zachowań, korygowanie postaw i sposobów myślenia, uczenie nowych sposobów reagowania, może i powinno stać się ważnym narzędziem w postępowaniu z tymi osobami. Nie jest wystarczające samo karanie, trzeba stworzyć warunki, w których sprawca będzie miał szansę trwale zmienić swoje zachowanie. Pamiętać trzeba, że w tle konfliktu pomiędzy sprawcą i ofiarą często znajduje się rodzina, dla której najważniejsze jest nie tyle ukaranie sprawcy, co przywrócenie prawidłowych relacji pomiędzy jej członkami. Wszystko, co zrobimy, aby sprawca nie sięgał więcej po przemoc w kontaktach rodzinnych, będzie najbardziej pożądaną, realną pomocą dla jego ofiar.

Mając na uwadze powyższe, na podstawie art. 16 ust. 1 i 2 pkt 1 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (tekst jednolity: Dz. U. z 2017 r. poz. 958), zwracam się do Pana Ministra z wnioskiem o podjęcie inicjatywy legislacyjnej w celu zmiany obowiązujących przepisów w kierunku wskazanym w niniejszym wystąpieniu.

[*Adam Bodnar*]